Floravärdarna i Skåne Rapporterar

Huvudtåg i Skåne

Kjell-Arne Olsson & Charlotte Wigermo

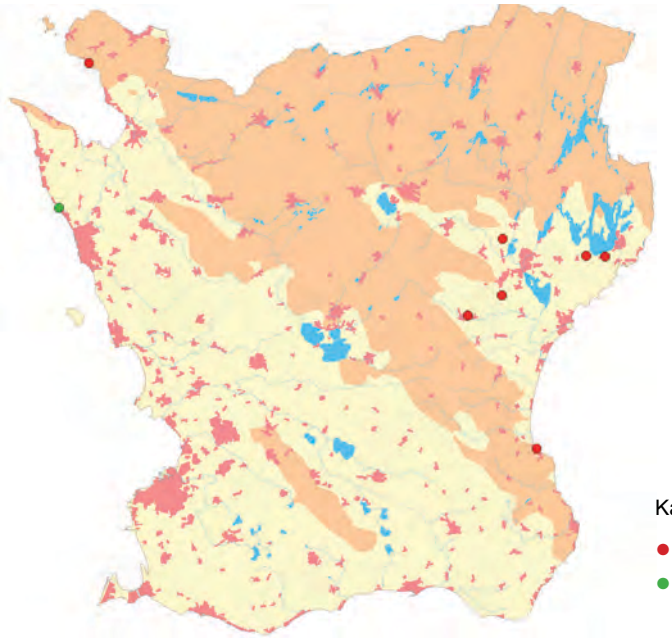
Figur 1. På stranden av Öresund vid Kulla-Gunnarstorp norr om Helsingborg växer huvudtåg åtminstone sedan 1869. Foto: K.-A. Olsson.

Vissa dagar är speciella. Sådan dagar man kommer ihåg så väl, även om det förflutit decennier. För mig är huvudtåg *Juncus capitatus* och en sådan dag intimt sammanvävda med varandra. Det var en dag i juli 1984 och jag hade just börjat inventera kärlväxtfloran i Gualöv och Ivetofta socknar i nordöstra Skåne. Denna dag hade jag tänkt ägna mig åt Gualöv.

Huvudtåg hade jag sett på 1970-talet på den klassiska lokalen i strandbranten vid Kulla-Gunnarstop norr om Helsingborg. Jag visste också att huvudtåg var noterad från Gualöv 1835 och att Harald Johansson, stadsgeolog vid SGU, funnit huvudtåg tillsammans med flera andra ovanliga "dvärgväxter" på en fuktig trädesåker väster om kyrkan 1916. Uppgiften från 1835 härör från Elias Fries. Fyndet av huvudtåg bör ha gjorts tidigare än så, för Fries lämnade Lund för Uppsala redan 1834.

Min inventeringsdag i Gualöv tänkte jag börja på sågverket som på den tiden hette Trollwood och låg en dryg kilometer öster om kyrkan. Industriområdet var, och är än idag, stort och sandigt och bitvis något fuktigt. På 1980-talet var det än fuktigare då man vattnade stora virkesupplag för att inte stockarna skulle spricka när de torkade. Här och där fanns det till och med större pölar på ruderatmarken där jag senare skulle hitta t.ex. spädnate *Potamogeton panormintatus*. Ett sådant fynd ter sig helt orimligt när man ser det torra industriområdet idag.

Julidagen 1984 var den första gången jag besökte Trollwood. På fuktiga ytor i den syd-

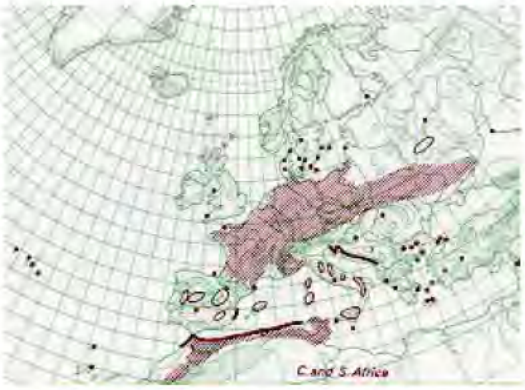
Karta 1. Huvudtåg i Skåne 2013–2015.

- inte återfunnen
- återfynd

Figur 2. Huvudtåg. Foto: Åke Svensson.

västra delen av området där det tidigare legat stock- och brädtravar, dröjde det inte länge förrän jag fann arter som småfruktig jungfrukam *Aphanes inexpectata*, spenslig ullört *Logfia minima*, vårtåtel *Aira praecox*, grön kavelhirs *Setaria viridis*, fingerhirs *Digitaria ischaemum* och rödmire *Anagallis arvensis*. Efter en stund hittade jag även rariteter som dvärgjohannesört *Hypericum humifusum*, klubbfibbla *Arnoseris minima* och en växt jag kände igen från Kulla-Gunnarstorp, nämligen huvudtåg. På en begränsad yta kunde jag till min stora glädje räkna till flera hundra strån. Men dagen var inte slut. Jag fortsatte till Skräbeån och följde ån mot havet. På ler- och dybankar vid mynningen fortsatte min lycka. Plastpåsarna fylldes av arter som ävjebrodd *Limosella aquatica*, slamkrypa *Elatine hydropiper,* fyrling *Crassula aquatica*, nålsäv *Eleocharis acicularis*, dvärgsäv *E. parvula* och sylört *Subularia aquatica*. När jag framåt kvällen återvände till Kristianstad hade jag sett flera arter för första gången i mitt liv. Julidagen 1984 där huvudtåg kom att stå i centrum, blev verkligen en dag att minnas. Sådana borde inträffa lite oftare. Det tycker jag än. (Några dagar senare visade jag Trollwood-lokalen för Tord Holm, Hässle-

Karta 2. Världsutbredningen för huvudtåg enl. Hultén, E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants.*

holm, och som om det inte var nog med de arter som redan nämnts, fann vi även dvärglin *Radiola linoides*, knutört *Anagallis minima* och pysslingtåg *Juncus minutulus* denna dag.

Huvudtåg är en lågvuxen, konkurrenssvag tågväxt som trivs på öppen, tidvis fuktig sand- eller grusmark. En nederbördsrik vår och försommar tycks gynna den. Typiska växtplatser är exempelvis grustag, stigar, dikeskanter och dynsänkor. Ofta uppträder huvudtåg mer eller mindre tillfälligt på sina lokaler. Om växtplatsen tillåts växa igen försvinner den snabbt.

Huvudtåg *Juncus capitatus*

Beskrivning. Huvudtåg är en ofta mycket liten ettårig ört med som vanligen bara blir upp till en decimeter hög. Stråna sitter ensamma eller i små grupper, bladen är hårfina och sitter samlade vid basen av strået. Arten blommar från juni till augusti. Blommorna saknar förblad och har bara ett stödblad, de sitter i små huvuden, två till åtta tillsammans. Kalkbladen är hinnkantade och långspetsade vilket ger de små blomhuvudena ett borstigt utseende. Fruktkapseln är rundad och kortare än kalkbladen.

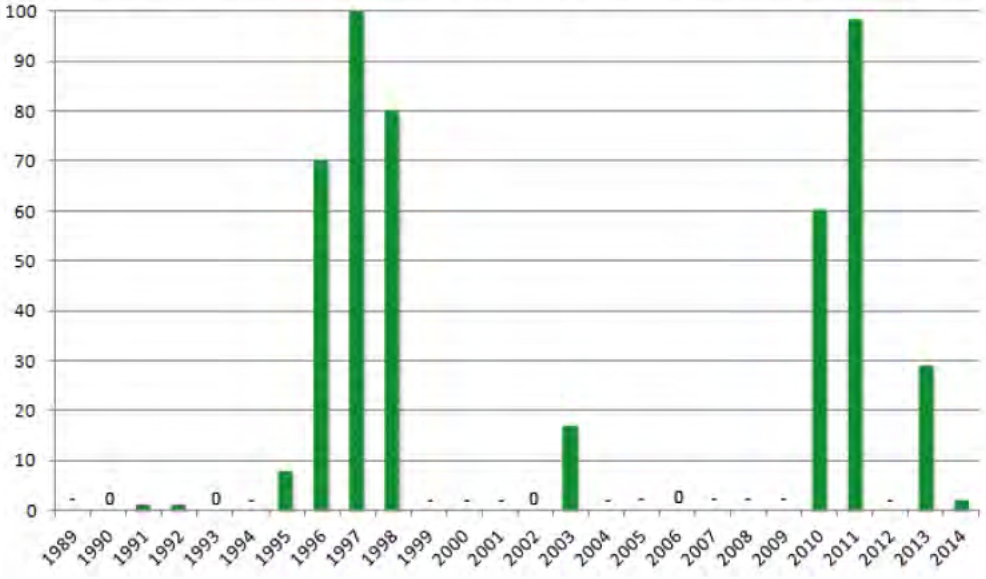
Arten karaktäriseras av sina huvudlikt samlade blommor med utdraget spetsiga kalkblad, den kan vara mycket liten och är inte alltid så lätt att få syn på.

Utbredning. Huvudtåg är sällsynt. Den växer på fuktig sandmark vid kusten, ofta tillsammans med andra småörter som dvärglin (*Radiola linoides*), knutört (*Anagallis minima*) och pysslingtåg (*Juncus minutulus*). Huvudtåg förekommer endast i några av de sydligaste landskapen och den tycks bli allt ovanligare. **Första fynduppgift** publicerades år 1779 (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet *capitatus* kommer av latinets *caput* (huvud) och syftar på att blommorna sitter samlade i huvuden.

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran.
>http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<.
Naturhistoriska Riksmuseet.

Diagram 1. Antal fynd av huvudtåg/år vid Kulla-Gunnarstorp 1989–2014. 0 = inte återfunnen. - = inte besökt.

Huvudtåg förekommer över en stor del av västra, centrala och östra Europa. Dessutom kan den påträffas i exempelvis Nordafrika och Mindre Asien. I Norden är den inskrinkt till Danmark, mest i västra Jylland, och södra Sverige. Här finns den på kustnära lokaler i Skåne, Halland, Blekinge, östra Småland samt på Öland och Gotland; överallt sällsynt.

I Skåne har huvudtåg påträffats på knappt 50 lokaler under de senaste seklerna. Den förefaller ha varit något vanligare på 1800-talet än den är nu. Under Projekt Skånes Flora, 1988–2005 noterades den från åtta lokaler. 2014 återbesökte Göran Nilsson, Hörby, alla dessa lokaler, men kunde bara återfinna den på en lokal; den översilade skifferbranten vid Kulla-Gunnarstorp där den vuxit sedan åtminstone 1869. Antalet exemplar växlar starkt från år till år, från 0 till omkring 100. Förutom Kulle-Gunnarstorp är huvudtåg sedan lång tid tillbaka känd från Gualöv och Kivik. Liksom Gualöv är det Elias Fries som 1835 var först att finna den vid Kivik. Här återfanns den 1994 . Efter min upptäckt av huvudtåg på sågverksområdet i Gualöv, besökte jag området då och då de följande 15 åren. Några år återfann jag den, t.ex. 1000-tals individ 1996, andra år letade jag förgäves. Senaste observationen från Gualöv tycks ha varit 1999 då den växte på en mycket begränsad yta. Det lilla område där huvudtåg förekom på 1980- och 1990-talen var en ruderatmark med björksly. Idag är det en björkdunge.

De flesta av lokalerna som huvudtåg observerats på efter 1990-tycks ha varit tillfälliga. Framförallt igenväxning har gjort att den försvunnit. Från Gualöv och Kivik är den dock känd sedan mycket lång tid tillbaka och här finns fortfarande till synes lämpliga växtplatser. Jag känner mig säker på att huvudtåg fortfarande finns i såväl Gualöv som Kivik. Frågan är bara exakt var! Men det är detta som gör floraväkteriet till en så rolig och spännande skattjakt.

